

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Философски факултет

Специалност „ФИЛОСОФИЯ“

Учебна дисциплина

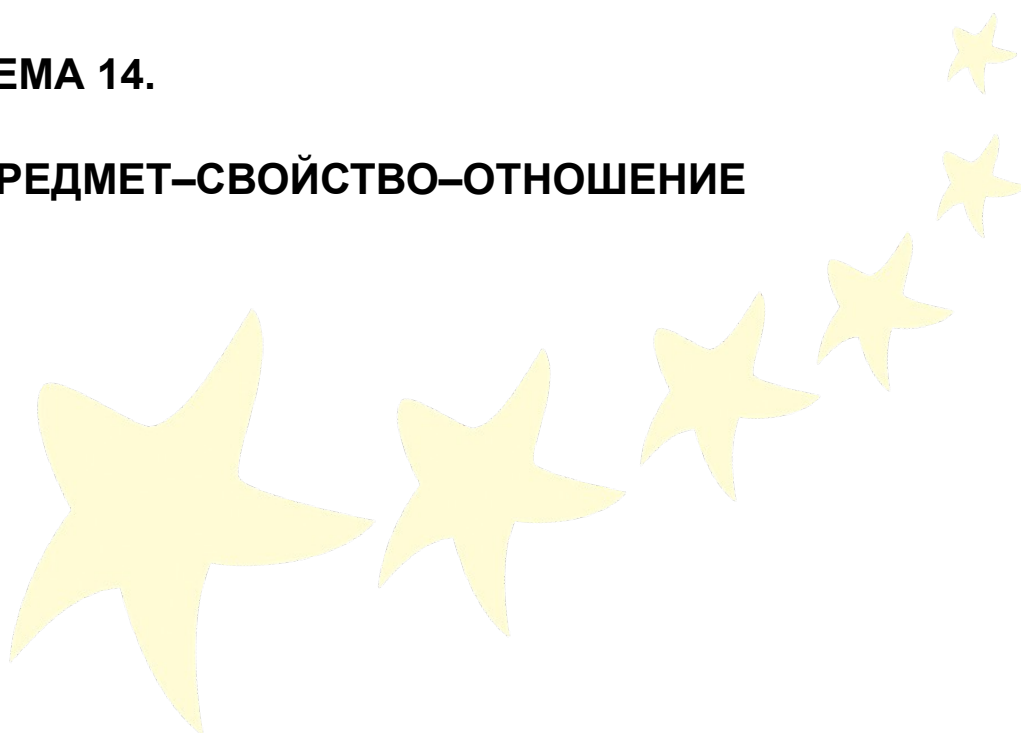
„СВЯТ, ЕЗИЦИ, ОНТОЛОГИИ“

Преподавател: Проф. СЕРГЕЙ ГЕРДЖИКОВ

ТЕМА 14.

ПРЕДМЕТ–СВОЙСТВО–ОТНОШЕНИЕ

ПРЕДМЕТ–СВОЙСТВО. ПРОБЛЕМЪТ ЗА СЪЩНОСТИТЕ

ПРЕЗЕНТАЦИЯ

‘Същност’, ‘нещо’, метафизика

‘Субстанция–акциденция’ – логика и гръцка граматика

Ейдосите на Платон са чисти *форми*, в тях има нещо идеално като субстанция. Така в действителност се използва в древния гръцки думата εἶδος. Известно е, че Аристотел разглежда единичното нещо като субстанция – носител на предикатите.

Джон Лайонз: „Отношението на традиционната граматика и ‘аристотеловата логика’ вероятно е много по-сложно, отколкото обикновено се смята“ (Лайонз 1978, 289–290).

Във философията, логиката и лингвистиката спекулативният момент е прекалено силен и заедно с него върви евроцентризмът. Цяла серия изследвания на ‘китайската логика’ и на ‘индийската логика’ се правят от позициите на съвременните символни системи, развивани на Запад.

‘Идеалност’ на вещите – Хегел

Хегел разбира вещите като понятия, а тяхната същност – като идеална.

Въпросът за ‘идеалното’, освободен от метафизика, е част от въпроса за артефактите. ‘Идеалността’ в смисъла на ‘идеализация’ или ‘виртуалност’ има статуса на артефакт.

Част от онтологичния въпрос за артефакта е и информацията. Идеалният артефакт е чиста информация без материя. Такива изглеждат символите в математиката, числата, буквите, формулите.

‘Идеалното’ е просто изкуствено. Но има математици като Роджър Пенроуз, които смятат, че математическите структури произхождат от идеален вечен свят. (*Новият разум на царя*)

Хусерлова програма за ейдетична онтология на същностите

Хусерл замисля чиста онтология на ‘същностите’. „Всяка наука за факти (опитна наука) има същностен теоретичен фундамент в една ейдетична онтология“ (Husserl, 1913, S. 19). Подобно фундиране е стар проект и не се различава от традиционната европейска метафизика.

’Нещото’ (das Ding) – Хайдегер

Мартин Хайдегер разглежда вещта (*Ding*) като битие само по себе си („Das Ding“). ’Предметът’ (Gegenstand) се разглежда от Хайдегер като ’стоящ срещу (субекта) и пронизан от мисъл, спиритуален.

„Das Ding“, лекция на Хайдегер от 1949: Близкото – това са вещите. „Какво е чашата? Ние казваме: обемност; нещо поемащо в себе си друго. Поемашото в чашата са стените и дъното. Това поемащо може на свой ред да се вземе за дръжката. В качеството си на обемност чашата е нещо такова, което стои само по себе си. Само-стоянието характеризира чашата като нещо самостоятелно. В качеството си на нещо самостоятелно чашата се различава от предмета... Все пак чашата като обемност е само-стоятелна само в онази степен, в която е поставена. Това е станало и става благодарение на поставянето, а именно направата.“ (Пак там)

Но ’чашата’ е ’обемна’ само в отношение – тя *вмества вътре, но отвън измества*. Чашата очевидно е чаша само когато е въз-приета като вместилище, което се хваща, за да се пие от нея. Как тогава вещта е вещь сама по себе си, как вместимостта е ’нещо само по себе си’? Само относително – отвътре, и само перцептивно – в моите ръце, пред очите ми. „Веществеността на чашата се заключава в това, че тя като вместващ съд е.“ (пак там). Съвсем не: чашата е веществена вещь дори и да я няма.

Нещото не е нещо само по себе си и няма отношение към диалемата битие–небитие. Смесовото смесване на ползване и битие е несъстоятелно.

Зависимост от името

Името, описанието, определя кое е нещото в потока на феномените.

В езика настъпва разчленяването на света на неща и събития, на действия и процеси, на аз и на предмет и т. н. Появяват се категориалните деления, синтаксиса, граматиката.

„Аз съм Стоян“. Ако аз $\cong$ Стоян, тогава не бива тези моменти да се разграничават. Но ако аз, моето съществуване и моето име са неразграничими, то те са неопределими и няма отделно аз, съм и Стоян. Всички тези съставки, изисквани и определени по същество от индоевропейската граматика, са виртуални.

Празнота на ’нещата’ като артефакти

Нещата са артефакти, защото са възприети чрез понятие и име, и в този смисъл са празни откъм битие само-по-себе си и условни откъм феномен. Оставени без това правене, те не са неща. Без-гранично е зримото, защото не виждаме границата му. Истински безгранично е безформеното, хаосът, неизвестното, онова, което е извън света. Разбира се, ние не създаваме

дървото, но го възприемаме като едно цяло с проумяването, че това е едно цяло нещо или същество, и с този акт е свързано името 'дърво' наред с 'животно' или 'човек'.

Казано по-правилно, ние правим сетивните форми 'неща' и 'събития'. Преди нещото (събитието) е налице *сетивната форма*: пространствено очертание, цвят, звук, усещане за твърдост, миризма, вкус, или емоцията, или чувството, или мисълта.

Как формите стават неща?

Изборът на природни форми за идентифициране чрез знаци следва първата подредба, потока на живота, формата на тялото. Той е зависим от важното за ресинтеза на живата форма – въздух, вода, храна, опасност, враг, оръдие, предмет... Така ние обособяваме неща като небе, планина, река, поляна, огън, сухи съчки и ние самите. Обособяваме събития и действия като събиране на дърва, запалване на огъня, горене на огъня, изпускане на дим.

Душата като виртуално 'нещо'

Васубандху, философ-будист от школата Сарвастивада, *Опровержение на личността* (*Пудгала-пратишедха-пракарана*: „Затова твърдението, че човек говори за личността, опирайки се на скандхите, също както говорим за огън, опирайки се на горивото, не може да се подкрепи с доказателства и контрадоказателства.“ (*Антология на будистката философия*, с. 72) Няма 'душа', която се преражда. Групите индивидуални дхарми се 'пренасят', като с тях се предава и кармата от живот към живот.

Относителност на 'предмета' и 'свойството'

'Предметът' може да се отмисли.

Нещо като 'ябълка' не е без-спорна светова форма, а е събирателно. Това е нефиксирано семейство видове плодове. 'Тази ябълка' е конвенция, отделяща и назоваваща перцепция за твърд, кръгъл, зелен, кисел и с определена миризма предмет. Формата става 'нещо', когато се включи в жизнен процес – възприятие, представа, мислене, действие за (ре) синтез на живот, в жизнен процес – процеса на ресинтеза на живата форма.

Всяко едно (единично) може да се отмисли за сметка на друго или да се разтвори в другите. Химикалката се отмисля и се свежда до пластмасова тръбичка, в която е вкарана още една тръбичка и т. н.

Граматичност на 'нещото'

Експеримент. Представа се езикова форма с нейното определящо влияние върху някое 'нещо'. Показва се, че езикът създава чрез своята граматика или традиция същността или феномена. Показва се как самият перцептивен сетивен феномен не се засяга от езика.

Радиаторът е метален. Радиаторът е тежък. Радиаторът е пълен с пара. Радиаторът е с формата на паралелепипед. Радиаторът е зелен. Къде е този предмет отделно от изброените свойства? Няма в пространството и времето 'радиатор' като 'същност'. 'Същността' на радиатора – това е неговото понятие и употреба в жизнен процес – отопление.

'Нещото' изчезва: Нагасена.

В ранния будизъм, в класическата *Милинда панха* (I–II в. пр. Хр.) – дискусиия на тхера Нагасена с гръцкия цар Менандър, се показва празнотата на предметите в примерите за колесница и Нагасена.

Мъдрецът Нагасена показва, че 'колесницата' не се свежда до никакви нейни части.

„– Аз не лъжа, почтени Нагасена. Благодарение на аръша, оста, колелата, купето, дръжките, благодарение на всичко това именно се използва названието, знакът, обозначаването, думата, името колесница.

– Отлично, велики царю.“ (*Милинда-панха. Философия на ранния будизъм*, с. 244–245)

Това е класическо будистко разтваряне на 'нещо'.

Зависимост от предназначението

'Маса', 'крака', 'чекмедже', 'телбод', 'скоби', 'вази' са не неща сами по себе си, не 'вещи' в смисъла на Хайдегер, а *предмети с предназначение*, които се откриват в контекста на тяхното използване, а вън от него са безсмислени агрегати без същност. Те могат да се разпознаят като различни и като неразличени, като видени предмети или като невидени части на един предмет.

Смисълът създава нещото (предмета).

'Прозорец' е практическо, интелектуално и езиково постижение. 'Прозорецът' е нещо неизвестно за култура, в която прозорци не се правят и не се използват. С всеки акт на 'събуждане' в местното описание на нашия дом прозорецът отново се ре-синтезира в нашето възприятие. С всеки акт на 'заспиване' или 'забравя' 'прозорец' се разтваря, изчезва, за да се сведе до сетивен комплекс.

Същото се отнася даже и за човека. Да съзнавам ясно това тяло-и-ум, изчистени от всяка интерпретация, значи да отмисля човека и да се изправя пред тайната на тази 'форма на живот', която 'съм'.

‘Свойство’ не е различимо референтно от ‘предмет’.

Прилагателното няма референт в сетивния свят като нещо преди самото прилагателно. В пространство-времето не се забелязват 'свойства', нито 'качества'. Нещата и процесите са видими форми, а свойствата и качествата са въпрос на дефиниране в определени мрежи от връзки.

„Снегът е бял“. Е ли белотата в самия свят като свойство, качество? Тук задаваме въпроса в план, различен от метафизическото питане дали свойствата са преди възприемането.

„Белотата е снежна“. Това изречение не е лишено от смисъл, както в израза 'снежна белота'.

Ако сенсibiliитe не са свойства или 'предикати', това с по-голяма сила важи за останалите феномени и съответно за по-абстрактните прилагателни с референти свойства или качества като: 'голям', 'еднакъв', 'различен', 'единичен', 'множествен', 'добър', 'лош', 'истинен'...

Езикова относителност на ‘предмет–свойство’

В китайския няма фиксирана категория 'прилагателно'.

Hēi на китайски значи и 'чернота', и 'черен'. В йероглифите няма разлика между съществително и прилагателно. Относителните прилагателни се получават от съществителни с частицата *-de*: *mùtou* дърво, *mùtouse* дървен. Освен това, *прилагателното не винаги е определение*. В китайския прилагателните изпълняват две синтактични роли: на *определение* и на *именна част на сказуемо*.

‘Предмет’ се изразява с глагол – езикът нутка

Едуард Сепир: „Можем да получим известна представа за усещането, свързано с една дума в езика нутка, ако предположим съществуването на непреходен глагол от типа *to stone* 'каменеe', означаващо положение или движение на камъко-подобен предмет. Тогава нашето изречение „The stone falls“, „Камъкът пада“ може да се предаде посредством нещо от рода на: „It stones down“, „Каменеe надолу“.

Явления, изразявани в нашите езици с имена, се изразяват с глаголи – хопи

„В езика хопи 'мълния', 'вълна', 'пламък', 'метеор', 'дим', 'пулсация' са глаголи, тъй като всичко това са краткотрайни събития и именно затова не могат да са нищо друго, освен глаголи... Тези думи приличат на глаголи, защото те получават флексии, предаващи различни оттенъци на трайността... 'стара къща', 'временна къща', 'къщата, в която съм бил', 'къща, която започна' и т. н. (Whorf 1956, 215)

Частите на речта произлизат от имена на неща (?)

Стенцел: „във всеки език, казано общо, глаголите, прилагателните, местоименията, причастията и т. н. са били в началото имена, изразяващи 'неща', но са се променили, за да станат други части на речта; загубвайки своето независимо значение, те понякога са ставали допълнителни части на речта (наставки). Този процес на трансформация се смята за най-явен в изолираните езици, специално в китайския“ (Nakamura 1964, 177).

Глобалност на езиковото деление

Минималната единица смислен език е изказването, отнасящо едно определение към друго и със самото това определящо. Две думи, казани заедно със смисъл, винаги могат да се разпознаят като жив акт на определяне: „Вали (дъжд)“. Едното от двете определения-думи е определяно, а другото – определящо и това е реверсивно – явно или неявно.

Формата 'субект–предикатив' трябва да е смислов корен на една универсална граматика. Другата универсална единица смисъл се носи от тройката S–V–O („Аз вземам чадър“).

Приетата за универсална форма на езика 'субект–предикатив' е проста конвенция. Тъй като в смисленото говорене винаги има информация, неизбежно е в елементарния изказ да има поне два елемента. И единият може условно да се нарече субект ('предмет'), а другия – предикат(ив) ('свойство, отношение') – нещо, за което се говори, и нещо, което се казва.

'Субект–предикатив' е правило в езикова игра.

Във „Вали дъжд“ кое какво определя? „Дъжд вали“ казва същото, но векторът е обърнат. „Вали“ също казва нещо само с една дума. Къде е тук субектът и къде е предикативът? Следователно наистина субект–предикат не е несводима, елементарна форма.

'Универсална граматика', даже когато се утвърждава само смислено, а не формално, не бива да се мисли като фиксирана и безотносителна езикова единица. Тя няма формула, а има само значение, *осмислено от ситуацията*, подобно на възклицанието: „Тухла!“ на майстора-строител, дадено от Витгенщайн като пример за езикова игра. Всяка смислозадаваща ситуация

е жизнен процес. Веднъж смислена, единицата може да се разгърне: „Дай една тухла!“, „От вчера вали дъжд“, „Аз вземам чадър“.

‘Mind–body’ е граматично натоварено.

Има ли отделно 'ум' и 'тяло'? В западните естествени езици и в науките психология и физиология се използва спектър от езикови форми: ‘мой ум’, ‘мое тяло’; „Душата е идеална“; „Тялото е материално“. Ако прозрем, че няма така отделени същности с отделени групи свойства, отпадат тези твърдения с големи последици.

Граматика на притежанието в ‘mind–body’

В говоренето и в изследванията относно ума и тялото най-интензивно се използва формата на *притежание*: „Аз–имам–тяло“. Това никога не реферира реално притежание. Няма някой, който притежава тялото и тяло, което е притежавано. Най-ясно се вижда виртуалността на притежанието в израза: ‘мой–аз’.

Природата не се дели на ‘предмет – свойство’.

В света преди неговото местно описание няма субект и предикат. Да разгледаме фигурата: ‘горещ пламък’. Какво в света ни показва, че има отделно пламък и отделно горещина? Познаваме ли не-горещ пламък? И даже да познаваме и не-горещ пламък, къде е границата между ‘горещ’ и ‘пламък’? Нима в света има нещо като пламък, и отделно има нещо като горещина, което се прибавя към него

Категориите ‘предмет’ и ‘свойство’ са производни на граматическите категории (части на речта) ‘съществително’ и ‘прилагателно’. Но в света няма някакво нещо, към което се прилага някакво свойство. Ако имаше, всички човешки езици щяха да го изразят по същия начин: горещ пламък.

Сетивната форма няма своя граматика. В тази форма няма отделни предмет, свойство и отношение.

Метафизична идеология на ‘същностите’

Отрицателни последици от ‘същностите’

Понасят се енергийни загуби – масивността на мрежите от същности *изисква енергия* за синтез и ре-синтез. Хората се ангажират с виртуални умствени форми и *блокират пътя* към безпристрастно или алтернативно виждане и мислене.

Есенциалните постройки остават проблематични, напрегнати, винаги са възможни нови същности. Така се събуждат все нови и нови мъчителни метафизически търсения и псевдо-открития. Резултатът е все по-забъркан лабиринт от понятия.

Метафизиките създават *фалшивите проекти за обосноваване* на науки, понятия и културни форми.

Есенциалното мислене създава рисковани категорични идентификации в областта на нравите. Оттук идват *вменявания, обвинения*, които се налагат, а не изпитват в реалните човешки отношения.

Есенциалното мислене създава *утопични мега-проекти* поради вменената си всеобща валидност и оттук *задължителност в практиката*.

Идеологиите, в които се казва кое е истина и кое не, кое е добро и кое е зло, кои движат историята и кои са 'реакционери', са форма на масивно интелектуално, социално и политическо *насилие*. Идеологиите неизбежно са различни и влизат в конфликти помежду си.

Всичко това не значи, че последиците от същностите са само отрицателни. Културите утвърждават свои дълготрайни есенциални понятия и ценности като западната свобода. Но *това не става с радикални проекти, а се получава в спонтанното развитие*. Само в него идеите и проектите се изпитват реално и могат да се отхвърлят безжизнените идеологии.

Есенциалното мислене на Запад се корени в нагласата 'логос'.

Самият 'логос', самата нагласа да виждаме в езика образ на света и да виждаме в света един всеобхватен ред, е есенциално мислене. В подредения космос същностите са на местата си и определят кое какво е. Не остава място за тайна, неизвестност и неизказуемост. Не остава *респект към неизвестното*. Ние вярваме без замисляне не само че в света ги има самите вещи като 'маса', 'стол', 'животно' и 'човек', а и че в света има 'лъжа' и 'истина', 'добро' и 'зло' като такива.

Есенциалната етика е несъстоятелна.

Същностите създават абсолютистка етика, в която има 'Добро' и 'Зло'. Така доброто и злото са самостоятелни същности, да кажем, съответстващи на 'битие' и 'небитие' в християнската философия. Нравствените ценности се превръщат в трансцендентни или трансцендентални категории. Нравите се фиксират като морални заповеди и списъци с добродетели и пороци. Един човек е или добър, или зъл, или притежава и двете същности.

Ако са абсолютни, добро и зло са постижими само от абсолютен разум. Щом добро и зло се отсъждат от Бог, то те не са постижими за човека. Но тогава какъв смисъл има 'познаването на доброто и злото', открито за хората след Грехопадението?

Истината и неистината в обикновения живот и в сложните форми на познание вървят заедно. Доброто и злото в човешките постъпки вървят заедно. Често добро води до зло и обратно.

Есенциалната етика (естетика) не допуска локалност, относителност и проверка по въпроса за доброто и лошото, красивото и некрасивото, възвишеното и низкото, истината и лъжата. Фундаменталистката етика няма как да се свърже и със свободата. Защото злият няма да е свободен от зло, както добрият от доброто. Тогава кой ще носи отговорност за постъпките си?

‘Човешкото’

„Може ли човек да изгуби ‘човешкото’ в себе си?“ Това е философски въпрос. Той набързо се решава така: „Не може, изначално, доколкото е именно човек.“ За да се получи истински отговор, трябва да се изследва човекът в крайни ситуации. Обикновено се изследват екстремни ситуации като лагерите на смъртта. Там хората губят достойнство и лично мислене, държат се като организми, които оцеляват. Но в това падение няма граница – няма фиксирано ‘човешко’, което се губи преди човек да умре.

Така е погрешна позицията на субстанциализиране на ‘човешко’. Тя води до опасни морални следствия, когато изключваме от кръга на ‘човеците’ онези, които не отговарят на определението за ‘човешка същност’.